

DOI: 10.15276/EJ.03.2026.9

DOI: 10.5281/zenodo.23238356

UDC: 628.1:338.5

JEL: H41, H83, L95, D47

Received: 2026-07-08, Revised: 2026-08-25, Accepted: 2026-09-09, Published: 2026-09-29

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ ТАРИФОУТВОРЕННЯ У ПІДПРИЄМСТВАХ ВОДОПРОВІДНО- КАНАЛІЗАЦІЙНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

INSTITUTIONAL ASPECTS OF TRANSPARENCY AND PUBLIC PARTICIPATION IN TARIFF SETTING FOR WATER SUPPLY AND SEWERAGE UTILITIES IN UKRAINE

Vitalii V. Pysmennyi, Doctor of Economics, Associate Professor
Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ternopil, Ukraine
ORCID: 0000-0001-7852-3627
Email: vitaliipysmennyi@tntu.edu.ua

Письменний В.В. Інституційні аспекти публічності та прозорості тарифоутворення у підприємствах водопровідно-каналізаційного господарства України. Науково-методична стаття.

Статтю присвячено вивченню інституційних аспектів забезпечення публічності та прозорості тарифоутворення у підприємствах водопровідно-каналізаційного господарства України. Емпіричною основою дослідження стали відповіді на інформаційні запити КП «Черкасиводоканал», КП «Водоканал» (м. Запоріжжя), КП «Тернопільводоканал» та ЛМКП «Львівводоканал». Проведений аналіз засвідчив, що, попри виконання нормативних вимог щодо оприлюднення інформації, відкритість тарифних процедур залишається переважно формальною, а механізми громадської участі є обмеженими. Обґрунтовано напрями вдосконалення інституційного забезпечення тарифоутворення, спрямовані на підвищення прозорості, підзвітності та довіри споживачів до процесу прийняття тарифних рішень у сфері централізованого водопостачання та водовідведення.

Ключові слова: тарифоутворення, підприємства водопровідно-каналізаційного господарства, публічність, прозорість, інформаційна відкритість, громадська участь

Pysmennyi V.V. Institutional Aspects of Transparency and Public Participation in Tariff Setting for Water Supply and Sewerage Utilities in Ukraine. Scientific and methodical article.

This article examines the institutional aspects of ensuring publicity and transparency in tariff setting for water supply and sewerage utilities in Ukraine. The empirical basis of the study consists of responses to information requests obtained from municipal enterprises «Cherkasyvodokanal», «Vodokanal» (Zaporizhzhia), «Ternopilvodokanal» and «Lvivvodokanal». The findings indicate that, despite compliance with statutory information disclosure requirements, the transparency of tariff-setting procedures remains largely formal, while mechanisms for public participation are limited. The directions for improving the institutional support of tariff formation are substantiated, aimed at increasing transparency, accountability and consumer trust in the process of making tariff decisions in the field of centralized water supply and wastewater disposal.

Keywords: tariff setting, water supply and sewerage utilities, publicity, transparency, information openness, public participation

В сучасних умовах тарифоутворення у сфері централізованого водопостачання та водовідведення виходить далеко за межі суто технічного розрахунку собівартості послуг. Воно є складним інституційним процесом, в якому перетинаються економічні, соціальні, правові та політичні інтереси держави, органів місцевого самоврядування, комунальних підприємств і споживачів.

Відтак питання розміру тарифів дедалі частіше трансформується у питання довіри до механізмів їх формування. За відсутності належної публічності, прозорості та можливостей для участі громадськості навіть економічно обґрунтовані тарифні рішення можуть сприйматися суспільством як необ'єктивні або несправедливі, що посилює соціальну напругу та знижує легітимність регуляторної політики.

Особливого значення ця проблема набуває в діяльності міських водоканалів, які забезпечують функціонування критично важливої інженерної інфраструктури та перебувають під постійним суспільним контролем. Для більшості споживачів тарифи асоціюються насамперед з фінансовим навантаженням, тоді як їхня структура, виробничі витрати, рівень технологічних втрат, потреби модернізації мереж, інвестиційні програми та показники ефективності є недостатньо зрозумілими. Така інформаційна асиметрія формує розрив між виробниками та споживачами комунальних послуг, ускладнює конструктивний суспільний діалог і створює підґрунтя для недовіри до процесу встановлення тарифів.

Публічність і прозорість тарифоутворення виконують значно ширшу функцію, ніж просте оприлюднення фінансової інформації чи громадське обговорення проєктів тарифів. Вони виступають інструментами забезпечення підзвітності підприємств, підвищення якості управлінських рішень і формування суспільної довіри. Не менш важливою є й участь громадськості, яка дозволяє інтегрувати суспільні очікування у процес прийняття рішень щодо тарифів, підвищує їхню легітимність і сприяє більш збалансованому врахуванню економічної доцільності, соціальної справедливості та довгострокової стійкості розвитку підприємств водопровідно-каналізаційного господарства.

Попри законодавче закріплення принципів відкритості діяльності суб'єктів природних монополій та процедур громадського обговорення проєктів тарифів, рівень фактичної прозорості водоканалів є неоднорідним. Відрізняються обсяги оприлюднюваної інформації, деталізація структури витрат, доступність фінансової звітності, якість комунікації із зацікавленими сторонами та реальні механізми врахування пропозицій громадськості. Це зумовлює необхідність дослідження практик публічності, прозорості та громадської участі у тарифоутворенні, оцінки їх впливу на тарифну політику та визначення напрямів удосконалення інституційного забезпечення управління підприємствами водопровідно-каналізаційного господарства.

Аналіз останніх публікацій по проблемі

Питання тарифоутворення у сфері централізованого водопостачання та водовідведення посідають важливе місце у сучасних наукових дослідженнях. Значний внесок у розвиток цієї проблематики зробили П. Анпілогов [1], Дж. Бербель [2], Д. Вітінгтон [3], Г. Меран [4], В. Михайленко [5], Е. Мороз [6], В. Перевознюк [7], Ф. Пінто [8], А. Фатенюк-Ткачук [9], Д. Фуенте [10] та інші. У їхніх працях розглянуто методичні підходи до формування тарифів, удосконалення механізмів калькулювання собівартості послуг, застосування моделей стимулюючого тарифного регулювання, інструменти підвищення ефективності діяльності підприємств водопровідно-каналізаційного господарства.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми

Незважаючи на суттєвий науковий доробок у сфері тарифоутворення на послуги централізованого водопостачання та водовідведення, питання інституційного забезпечення публічності, прозорості й участі громадськості у цьому процесі залишаються недостатньо висвітленими в науковій літературі. Особливо бракує комплексних емпіричних досліджень, що ґрунтуються на аналізі практики діяльності підприємств водопровідно-каналізаційного господарства і дозволяють оцінити відкритість тарифних процедур, підзвітність суб'єктів регулювання, доступність інформації для споживачів і практичну реалізацію механізмів громадської участі. Це зумовлює актуальність дослідження та визначає наукову й практичну значущість.

Формулювання цілей дослідження (постановка завдання)

Метою статті є оцінювання інституційних аспектів забезпечення публічності та прозорості тарифоутворення у підприємствах водопровідно-каналізаційного господарства України на основі аналізу практики формування тарифів, інформаційної відкритості, фінансової підзвітності та механізмів участі громадськості. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання дослідження: здійснити порівняльний аналіз практики формування тарифів, розкриття інформації, фінансової підзвітності та внутрішнього контролю на підприємствах водопровідно-каналізаційного господарства; оцінити стан реалізації механізмів публічності та прозорості у процесі прийняття тарифних рішень; визначити основні інституційні проблеми забезпечення відкритості тарифної політики та запропонувати напрями їх удосконалення.

Матеріали та методи

Методологічною основою дослідження є системний та інституційний підходи, які дали змогу комплексно розглянути процес тарифоутворення у сфері централізованого водопостачання та водовідведення крізь призму забезпечення публічності та прозорості. Порівняльний аналіз використано для виявлення спільних рис і відмінностей у практиці діяльності міських водоканалів. Контент-аналіз відповідей на інформаційні запити й офіційних документів дав змогу систематизувати інформацію щодо інституційного забезпечення тарифоутворення. За допомогою методу узагальнення сформульовано висновки про сучасний стан і проблеми забезпечення відкритості тарифної політики у сфері централізованого водопостачання та водовідведення України.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування

Перш ніж дослідити інституційні аспекти публічності та прозорості тарифоутворення на підприємствах водопровідно-каналізаційного господарства України, доцільно розмежувати поняття «публічність» і «прозорість». Під публічністю тарифоутворення слід розуміти формальну відкритість інформації та процедур для суспільства, що передбачає можливість отримання відомостей про чинні тарифи, нормативно-правові підстави їх встановлення, фінансову звітність підприємства, результати регуляторних процедур та проведення публічних обговорень. Прозорість має ширший зміст і характеризує не лише факт доступності інформації, а й її повноту, зрозумілість, своєчасність, економічну обґрунтованість та можливість простежити зв'язок між фактичними витратами, їх включенням до тарифу та остаточним регуляторним рішенням. Для операціоналізації зазначених понять сформовано систему критеріїв та індикаторів (табл. 1).

Визначені критерії та індикатори використано під час формування інформаційних запитів до КП «Черкасиводоканал», КП «Водоканал» (м. Запоріжжя), КП «Тернопільводоканал» та ЛМКП «Львівводоканал», які представляють різні регіони та соціально-економічні й безпекові умови функціонування, що дає змогу здійснити порівняльний аналіз практик публічності та прозорості тарифоутворення.

Таблиця 1. Критерії та індикатори оцінювання публічності та прозорості тарифоутворення у підприємствах водопровідно-каналізаційного господарства України

Критерії	Що характеризують	Індикатори
Доступність	Можливість отримати інформацію про тарифи та процедуру їх встановлення	Доступність нормативної бази; оприлюднення тарифу та фінансової звітності
Повнота	Достатність інформації для оцінювання структури та економічних параметрів тарифів	Структура витрат; собівартість; рівень покриття витрат; складові тарифів
Зрозумілість	Можливість інтерпретувати інформацію не лише фахівцями	Пояснення причин зміни витрат; розкриття факторів зростання тарифів; зрозумілий формат подання
Своєчасність	Відповідність часу надання інформації етапам тарифного процесу та змінам економічних умов	Періодичність перегляду; співвідношення зміни витрат і перегляду тарифів; завчасне оприлюднення
Простежуваність та обґрунтованість	Можливість відстежити формування тарифів від фактичних витрат до кінцевого регуляторного рішення та оцінити обґрунтованість складових	Методика розрахунку; зміни між поданим і затвердженим тарифом; причини коригування
Участь та підзвітність	Можливість участі зацікавлених сторін та здійснення контролю за процесом тарифоутворення	Громадські обговорення; врахування зауважень; незалежний аудит; внутрішній контроль

Джерело: власна розробка автора

Надані підприємствами відповідні на запити охоплюють практику формування тарифів, рівень інформаційної відкритості, особливості взаємодії з регулятором та механізми фінансового контролю. За результатами аналізу виявлено спільні тенденції та відмінності у функціонуванні водоканалів, а також визначено інституційні проблеми забезпечення відкритості тарифної політики (табл. 2).

Таблиця 2. Результати опрацювання відповідей на інформаційні запити, надіслані до КП «Черкасиводоканал», КП «Водоканал» (м. Запоріжжя), КП «Тернопільводоканал» і ЛМКП «Львівводоканал» щодо особливостей формування тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення

Запитання	Відповіді			
	КП «Черкасиводоканал»	КП «Водоканал» (м. Запоріжжя)	КП «Тернопільводоканал»	ЛМКП «Львівводоканал»
1	2	3	4	5
1. Якою є повна структура чинного тарифу на водопостачання та водовідведення із розподілом за статтями витрат (електроенергія, заробітна плата, амортизація, ремонт, податки, інші) у відсотках та гривнях на 1 м³?	Структура чинних тарифів затверджена постановою НКРЕКП від 30.12.2025 №2297 та наведена у додатках до постанови	Структура діючих тарифів затверджена постановою НКРЕКП від 30.12.2025 №2281 та містить розподіл витрат у відсотках і грн/м³	Тарифи затверджені постановою НКРЕКП від 30.12.2025 №2294; для населення у 2026 р. застосовуються тарифи станом на 24.02.2022	Тарифи встановлені постановою НКРЕКП від 30.12.2025 №2286; для населення застосовуються тарифи станом на 24.02.2022
2. Яку методику розрахунку тарифу застосовано (з конкретним посиланням на нормативний документ і дату його впровадження)?	Порядок НКРЕКП від 10.03.2016 №302	Порядок НКРЕКП від 10.03.2016 №302 (чинна редакція з 01.01.2026)	Постанови НКРЕКП №302 від 10.03.2016, №364 від 24.03.2016, №593 від 22.04.2025	Порядок формування тарифів (постанова НКРЕКП від 10.03.2016 №302) та Процедура встановлення тарифів (постанова НКРЕКП від 24.03.2016 №364)
3. Який період між фактичним зростанням витрат і останнім переглядом тарифу (у місяцях)?	12 місяців	Тарифи 2022 р. швидко втратили актуальність через різке зростання витрат (реагенти ×3–4, ПММ ×2, електроенергія +40%); у 2022–2024 рр. перегляд був обмежений; частина витрат не компенсована	—	Тариф переглядається щорічно

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5
4. Чи покриває чинний тариф повну собівартість послуг? Якщо ні – який рівень покриття (%)?	Вода – 80%, водовідведення – 70%	Не покриває; 57% водопостачання, 61% водовідведення (залежно від категорій споживачів)	Близько 70% загалом; для населення тариф не відповідає фактичним витратам	Ні; дефіцит покриття витрат становить близько 35%
5. Який відсоток поданого тарифу було затверджено без змін при останньому перегляді?	100%	Частково скоригований НКРЕКП з урахуванням зауважень і змін витрат; не всі витрати враховані	–	Близько 93% (для юридичних споживачів)
6. Чи оприлюднюється деталізована структура тарифу у відкритому доступі? Вкажіть конкретне джерело (посилання)	Так, на сайті підприємства	Так, на сайтах підприємства та НКРЕКП; також подається у вигляді діаграм	Так, на сайті підприємства	Так, на сайтах підприємства та НКРЕКП
7. Чи публікуються фінансові звіти підприємства? Якщо так – за якими стандартами обліку і з якою періодичністю?	Так, щорічно: МСФЗ, публікація на сайті підприємства	Так, МСФЗ; публікація на сайті підприємства	Так, МСФЗ; публікація на сайті підприємства	Так, МСФЗ
8. Чи проводяться публічні обговорення тарифів перед їх затвердженням? Вкажіть дату останнього.	Так, відповідно до порядку НКРЕКП №866 від 30.06.2017	На період воєнного стану публічні обговорення не проводяться; останні – 16.12.2021	На період воєнного стану публічні обговорення не проводяться	На період воєнного стану публічні обговорення не проводяться; останні – 27.05.2021
9. Чи проводився незалежний аудит тарифу або фінансової діяльності підприємства за останні 3 роки? Якщо так – ким і коли?	Аудит 2023–2024 рр. – ТОВ «Інтерконто»; 2025 р. – у процесі	Аудит за МСФЗ 2023–2025 рр. – ТОВ «Crowe Erfolg Ukraine»	Аудиторські висновки оприлюднені на сайті підприємства	Так, щорічно; аудит за 2025 р. – ТОВ «Crowe Erfolg Ukraine»
10. Які внутрішні механізми контролю ефективності витрат застосовуються?	Аналіз структури витрат за видами та показниками	Бюджетування, лімітування, факторний аналіз витрат	Щоквартальний і щомісячний аналіз, щоденний контроль ресурсів	Щоквартальний моніторинг структури тарифу та бюджетний контроль
11. Які основні фактори найбільше впливають на зростання тарифу у вашому підприємстві?	Енергоносії, зарплати, курс валют, обсяги реалізації	Електроенергія, реагенти, оплата праці, податки	Електроенергія, інфляційні фактори, курс гривні, ПММ	Енергоносії, заробітна плата, податки, ремонти мереж, паливно-мастильні матеріали, інфляційний тиск

Джерело: складено автором за матеріалами [11]

Аналіз відповідей досліджуваних водоканалів свідчить, що публічність процесу тарифоутворення має переважно декларативний характер. Усі підприємства надають інформацію про нормативні акти, відповідно до яких сформовано тарифи, та посилаються на постанови НКРЕКП від 30.12.2025 і Порядок формування тарифів, затверджений постановою НКРЕКП № 302 від 10.03.2016. Водночас економічне обґрунтування окремих складових тарифу не розкривається. Пояснення здебільшого обмежуються переліком нормативних документів і загальною структурою витрат. У результаті формальна відкритість інформації не трансформується у її зрозумілість для споживачів, що обмежує можливості громадського контролю та знижує довіру до тарифних рішень.

Відповіді підприємств також демонструють, що уніфіковане нормативне регулювання не усуває суттєвих відмінностей у практиці тарифоутворення. Попри застосування єдиної методики, водоканали функціонують у різних економічних умовах, які додатково ускладнюються дією правового режиму воєнного стану. Найбільш чітко це простежується у відповіді КП «Тернопільводоканал», де поряд з базовими нормативними документами зазначено спеціальні регуляторні рішення, прийняті в умовах воєнного стану. Прозорість повинна охоплювати не лише оприлюднення нормативної бази, а й пояснення того, яким чином обставини впливають на розрахунок тарифів, витрати і фінансову стійкість підприємств.

Показовими є відповіді КП «Водоканал» (м. Запоріжжя), які демонструють розрив між динамікою витрат і можливістю їх відображення у тарифах. За інформацією підприємства, вартість реагентів зросла у 3–4 рази, паливно-мастильних матеріалів – удвічі, електроенергії – у 1,4 раза, тоді як тарифи для населення тривалий час залишалися незмінними, а близько 60% послуг надавалися саме за такими тарифами. Забезпечення реальної участі громадськості повинно передбачати обговорення не тільки кінцевого рівня тарифів, а й причин накопичення фінансових дисбалансів, наслідків відтермінування перегляду тарифів та компромісів між соціальним захистом населення і фінансовою спроможністю підприємств забезпечувати безперервне надання послуг.

Відповіді інформаційних запитів свідчать, що проблема тарифоутворення виходить далеко за межі питання визначення ціни послуг і безпосередньо стосується фінансової стійкості підприємств. У жодному з досліджуваних водоканалів чинні тарифи не забезпечують повного відшкодування фактичної собівартості послуг. Водночас масштаби цього розриву істотно відрізняються. Якщо у КП «Черкасиводоканал» тарифи покривають близько 80% витрат на водопостачання та 70% на водовідведення, то у КП «Водоканал» (м. Запоріжжя) – лише 57% і 61%. ЛМКП «Львівводоканал» повідомляє про дефіцит покриття витрат на рівні 35%, тоді як КП «Тернопільводоканал» оцінює загальний рівень компенсації повної вартості послуг у 70%.

Не менш важливими є результати аналізу взаємодії між підприємствами та регулятором. Лише КП «Черкасиводоканал» повідомило про затвердження поданих розрахунків без змін, тоді як ЛМКП «Львівводоканал» зазначило, що регулятор врахував близько 93% запропонованих витрат для окремих категорій споживачів. Найбільш показовою є ситуація КП «Водоканал» (м. Запоріжжя), де між поданням тарифних розрахунків у травні 2025 р. та їх затвердженням у грудні минуло кілька місяців. За цей час змінилися ціни на ресурси, оновилися окремі нормативні вимоги, а розрахунки неодноразово коригувалися відповідно до зауважень НКРЕКП. При цьому підприємство прямо зазначає, що частина економічно обґрунтованих витрат не була включена до остаточного тарифу.

З позиції публічності та прозорості така практика створює додаткові виклики. Громадськість, як правило, отримує інформацію лише про остаточний затверджений тариф, тоді як процес його доопрацювання, причини виключення окремих статей витрат, масштаби відхилення від первинних розрахунків є недостатньо висвітленими. У результаті суспільне обговорення концентрується навколо кінцевої вартості послуг, а не навколо економічних аргументів, що лежать в основі тарифних рішень. Це обмежує можливості громадського контролю, знижує рівень довіри і потребує переходу від формального оприлюднення результатів тарифоутворення до забезпечення прозорості всього процесу прийняття регуляторних рішень.

Також отримані відповіді свідчать, що прозорість тарифоутворення реалізується через виконання вимог законодавства щодо оприлюднення інформації. Усі підприємства повідомили про розміщення структури тарифів на власних вебсайтах або на офіційному ресурсі НКРЕКП, проте зміст оприлюднених матеріалів здебільшого обмежується постановами регулятора, додатками до них та деталізованими таблицями структури витрат. Такий формат не створює достатніх умов для її практичного використання громадськістю. Відсутність доступних пояснень щодо причин зміни окремих складових тарифу, впливу вартості електроенергії, реагентів, оплати праці не дозволяє споживачам оцінити економічну обґрунтованість тарифних рішень.

Подібна закономірність простежується і щодо фінансової звітності. Незважаючи на те, що всі водоканали підтвердили регулярне оприлюднення фінансової звітності відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, сама доступність документів не означає їх інформаційної зрозумілості. Фінансова звітність формується відповідно до професійних стандартів й орієнтована на аудиторів, регулятора, кредиторів, тоді як для пересічних споживачів вона є надмірно складною для інтерпретації. Внаслідок цього виникає розрив між формальною відкритістю фінансової інформації та можливістю її використання як інструменту громадського контролю.

Найбільш істотні обмеження виявлено у сфері участі громадськості в тарифоутворенні. Хоча КП «Черкасиводоканал» підтверджує застосування передбаченого НКРЕКП механізму громадського обговорення, інші підприємства зазначають, що на період воєнного стану проведення відкритих обговорень фактично припинено, а останні повноцінні процедури відбувалися ще у 2021 р. Тобто один із ключових інструментів забезпечення публічної участі у формуванні тарифної політики нині істотно обмежений. За таких умов процес тарифоутворення дедалі більше концентрується у взаємодії між регулятором і підприємствами, тоді як роль громадськості зводиться переважно до ознайомлення з ухваленими рішеннями.

Результати дослідження свідчать, що незалежний аудит є усталеним елементом системи фінансового контролю. Найбільш детальну інформацію про це надало КП «Черкасиводоканал», яке зазначило аудиторську організацію, періоди проведення аудиту та стан перевірки за останній звітний рік. Аналогічно КП «Водоканал» (м. Запоріжжя) повідомило про проведення зовнішнього аудиту із залученням ТОВ «Crowe Erfolg Ukraine» та оприлюднення відповідних матеріалів на офіційному вебсайті підприємства; цю ж аудиторську компанію залучало й ЛМКП «Львівводоканал». Натомість КП «Тернопільводоканал» обмежилося загальним посиланням на наявність аудиторських висновків у відкритому доступі без їх додаткової характеристики.

Аналіз відповідей щодо внутрішнього контролю витрат виявив відмінності в організації управлінських процесів. КП «Черкасиводоканал» характеризує систему контролю переважно через загальний аналіз структури витрат. КП «Водоканал» (м. Запоріжжя) описує більш комплексний підхід, який поєднує бюджетування, лімітування витрат і факторний аналіз ресурсів. Найбільш розвинену систему контролю продемонструвало КП «Тернопільводоканал», яке здійснює багаторівневий моніторинг фінансово-господарської діяльності: від щоденного контролю використання енергетичних і матеріальних ресурсів до щомісячного аналізу виконання бюджету та щоквартальної оцінки фінансових результатів.

Відповіді усіх чотирьох водоканалів демонструють високий ступінь узгодженості щодо чинників зростання тарифів, що підтверджує системний характер фінансових викликів галузі. Разом із тим окремі підприємства акцентують увагу на різних аспектах цих процесів. КП «Черкасиводоканал» додатково пов'язує перегляд тарифів зі зміною мінімальних соціальних гарантій, валютного курсу й обсягів реалізації послуг. КП «Водоканал» (м. Запоріжжя) наголошує на впливі податкового навантаження і вартості виробничих ресурсів, КП «Тернопільводоканал» виокремлює енергоресурси, прожитковий мінімум і валютний курс, тоді як ЛМКП «Львівводоканал» додатково підкреслює роль інфляційного тиску.

Визначені критерії оцінювання публічності та прозорості тарифоутворення і сформульовані запитання інформаційних запитів систематизовано в матрицю їх співвідношення, наведену в табл. 3.

Таблиця 3. Матриця відповідності запитань інформаційних запитів критеріям оцінювання публічності та прозорості тарифоутворення КП «Черкасиводоканал», КП «Водоканал» (м. Запоріжжя), КП «Тернопільводоканал» і ЛМКП «Львівводоканал»

Підприємства	№ запитання	Доступність	Повнота	Зрозумілість	Своєчасність	Простежуваність та обґрунтованість	Участь та підзвітність
КП «Черкасиводоканал»	1	+	+				
	2	+	+			+	
	3		+		+		
	4		+	+		+	
	5					+	
	6	+			+		
	7	+	+		+		
	8	+			+		+
	9						+
	10						+
	11		+	+			
КП «Водоканал» (м. Запоріжжя)	1	+	+				
	2	+	+			+	
	3		+		+		
	4		+	+		+	
	5					+	
	6	+			+		
	7	+	+		+		
	8						
	9						+
	10						+
	11		+	+			
КП «Тернопільводоканал»	1	+	+				
	2	+	+			+	
	3						
	4		+	+		+	
	5						
	6	+			+		
	7	+	+		+		
	8						
	9						+
	10						+
	11		+	+			
ЛМКП «Львівводоканал»	1	+	+				
	2	+	+			+	
	3		+		+		
	4		+	+		+	
	5					+	
	6	+			+		
	7	+	+		+		
	8						
	9						+
	10						+
	11		+	+			

Джерело: власна розробка автора

Результати систематизації запитань за визначеними критеріями підтверджують, що публічність і прозорість тарифоутворення є багатовимірними характеристиками, які не можуть бути зведені лише до оприлюднення інформації про встановлені тарифи. Запропонована матриця охоплює доступність, повноту, зрозумілість, своєчасність, простежуваність та обґрунтованість інформації, а також участь і підзвітність, що дає змогу комплексно оцінити відкритість тарифного процесу та якість інформаційного забезпечення його учасників. Аналіз відповідей досліджуваних підприємств засвідчив наявність формальної відкритості основних тарифних і фінансових даних, водночас рівень їх змістовної прозорості залишається неоднорідним, передусім у частині пояснення економічних причин зміни тарифів, простеження коригувань тарифних розрахунків, своєчасності їх перегляду та участі громадськості.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що публічність і прозорість тарифоутворення у сфері централізованого водопостачання та водовідведення в Україні мають розглядатися як різні, але взаємопов'язані характеристики регуляторного процесу. Публічність забезпечується через формальне оприлюднення нормативної бази, тарифних рішень, структури витрат і фінансової звітності, тоді як прозорість передбачає значно вищий стандарт відкритості – повноту, зрозумілість і своєчасність інформації, можливість простежити логіку формування тарифу від фактичних витрат до остаточного регуляторного рішення, а також реальну участь заінтересованих сторін. Запропонована система критеріїв – доступність, повнота, зрозумілість, своєчасність, простежуваність та обґрунтованість, участь і підзвітність – дає змогу комплексно оцінити якість інформаційного забезпечення тарифного процесу.

Порівняння практики КП «Черкасиводоканал», КП «Водоканал» (м. Запоріжжя), КП «Тернопільводоканал» і ЛМКП «Львівводоканал» засвідчило, що в Україні сформовано достатню нормативну основу для забезпечення формальної публічності тарифоутворення. Усі досліджені підприємства оприлюднюють інформацію про чинні тарифи, посилаються на відповідні нормативні документи НКРЕКП, розкривають структуру тарифів і фінансову звітність, а також застосовують внутрішні механізми контролю витрат та зовнішнього аудиту. Отже, проблема полягає не стільки у відсутності інформації, скільки в її якості та способі представлення. Значна частина оприлюднених матеріалів має нормативно-технічний характер і не містить достатніх пояснень щодо причин зміни окремих складових тарифу, факторів відхилення фактичних витрат від планових показників та логіки прийняття остаточного регуляторного рішення. Таким чином, формальна доступність інформації не завжди забезпечує її фактичну придатність для суспільного контролю.

Встановлено також суттєвий розрив між економічно обґрунтованою вартістю послуг та рівнем їх тарифного відшкодування. За даними досліджених підприємств, жоден із чотирьох водоканалів не забезпечує повного покриття фактичної собівартості послуг чинними тарифами. Рівень такого покриття коливається від 57–61% у КП «Водоканал» (м. Запоріжжя) до близько 80% для водопостачання у КП «Черкасиводоканал», що свідчить про різний масштаб фінансового дисбалансу. Водночас сама наявність дефіциту не може розглядатися лише як наслідок недосконалого тарифного розрахунку. Вона формується під впливом динаміки вартості електроенергії, реагентів, паливно-мастильних матеріалів, оплати праці, податків, інфляції, валютного курсу, обсягів реалізації та інших факторів. У воєнних умовах цей дисбаланс посилюється обмеженнями щодо своєчасного перегляду тарифів. Тому прозорість тарифної політики повинна передбачати не лише розкриття розміру дефіциту, а й чітке пояснення механізмів його виникнення, фінансування та потенційних наслідків для безперервності й якості послуг.

Окремим результатом дослідження є виявлення недостатньої простежуваності процесу переходу від поданого підприємством тарифного розрахунку до тарифу, остаточно затвердженого регулятором. Саме ця ділянка тарифного процесу є однією з найменш прозорих для споживачів. У випадках, коли НКРЕКП не враховує частину заявлених витрат або коригує їх величину, громадські переважно бачить уже кінцевий результат, але не має повної інформації про те, які саме показники було змінено, з яких причин, на підставі яких критеріїв і як це вплинуло на фінансовий результат підприємства. Відтак доцільним є перехід до практики оприлюднення порівняльних таблиць «поданий розрахунок – рішення регулятора» із зазначенням кожної суттєвої зміни та її обґрунтування. Такий механізм дозволив би перетворити регуляторне рішення з формально доступного документа на інформаційно простежуваний процес.

Дослідження підтвердило й інституційне обмеження участі громадськості у тарифному процесі. У більшості випадків проведення публічних обговорень щодо вартості послуг на централізоване водопостачання та водовідведення було припинено на період дії воєнного стану, а останні повноцінні процедури відбувалися у 2021 р. Це означає, що в умовах високої невизначеності та значного розриву між собівартістю і тарифом споживачі фактично втрачають можливість системно впливати на обговорення економічних параметрів тарифної політики. Водночас обмеження традиційних процедур не повинно автоматично означати відмову від принципу участі. Перспективним напрямом є розвиток онлайн-обговорень, відкритих реєстрів пропозицій і зауважень, а також механізмів публічного звітування про їх врахування. У цьому контексті цифровізація має розглядатися не як заміна громадської участі, а як інструмент її розширення за умов воєнних та інших обмежень.

На цій основі доцільно трансформувати підхід до публічності тарифоутворення від моделі «оприлюднити документ» до моделі «пояснити рішення». На вебресурсах підприємств і регулятора поряд

з постановами та фінансовими таблицями варто системно розміщувати короткі аналітичні пояснення щодо зміни основних статей витрат, динаміки собівартості одного кубічного метра, рівня покриття витрат тарифом, причин відхилення фактичних показників від планових, а також наслідків незатвердження економічно обґрунтованого тарифу. Доцільним є використання інтерактивних візуалізацій, відкритих наборів даних та стандартизованих інформаційних паспортів тарифу, що дозволило б порівнювати підприємства між собою та відстежувати динаміку тарифних показників у часі.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення кількісного індексу публічності та прозорості тарифоутворення підприємств водопровідно-каналізаційного господарства. В основу такого індексу слід покласти визначені в дослідженні критерії та доповнити їх бальною оцінкою, що дасть змогу фіксувати наявність оприлюдненої інформації, враховувати її повноту, своєчасність, зрозумілість, можливість здійснювати порівняння практики різних підприємств, виявляти слабкі місця в інформаційному забезпеченні тарифного процесу і визначати, наскільки формальне виконання вимог щодо відкритості відповідає реальній прозорості тарифних рішень.

Висловлюю найщирішу вдячність моєму батькові – Валерію Івановичу Письменному, світла пам'ять про якого назавжди житиме в моєму серці. Саме він прищепив мені любов до науки, навчив бути чесним, відповідальним і відданим своїй справі. Упродовж багатьох років він був першим читачем і найуважливішим рецензентом моїх рукописів, а його мудрі поради, принципівість і підтримка стали міцним підґрунтям мого наукового становлення. Ця праця – моя щира подяка батькові, чий приклад і сьогодні надихає мене на кожен новий крок у науці.

Abstract

The article examines the institutional aspects of ensuring publicity and transparency in tariff setting for water supply and sewerage utilities in Ukraine. The relevance of the study stems from the need to enhance the openness of tariff policy, strengthen the accountability of municipal utilities, and increase public trust in tariff decision-making under martial law and growing financial challenges facing the sector. Despite the existence of legal requirements governing information disclosure and public consultations, the practical implementation of the principles of publicity and transparency remains uneven and requires comprehensive scholarly examination.

The purpose of the study is to assess the institutional aspects of ensuring publicity and transparency in tariff setting for water supply and sewerage utilities in Ukraine based on an analysis of tariff-setting practices, information openness, financial accountability, and public participation mechanisms.

The methodological framework is based on the systems and institutional approaches. The study employs comparative analysis to identify common features and differences in the practices of municipal water utilities; content analysis of responses to information requests and official documents to systematize information on the institutional framework of tariff setting; and the method of generalization to formulate conclusions regarding the current state and key challenges of ensuring the openness of tariff policy in the centralized water supply and wastewater sector in Ukraine.

The findings indicate that the current tariff-setting system is characterized by a high degree of regulatory formalization, while the transparency of tariff-setting procedures remains largely formal. It was found that publicly disclosed information is mainly limited to regulatory documents, financial statements, and technical calculations, which are difficult for the general public to understand. Furthermore, public participation mechanisms in tariff setting were substantially restricted during the period of martial law, thereby reducing opportunities for public oversight of tariff decisions. At the same time, the study confirms that utilities have established systems of financial accountability, independent auditing, and internal control; however, their potential to ensure genuine transparency is not fully realized.

The study concludes that further improvement of the institutional framework for tariff setting should focus on enhancing the accessibility and comprehensibility of information on tariff structures, increasing the transparency of regulatory decision-making, developing digital mechanisms for public consultation, and expanding the practice of public accountability among municipal utilities. The implementation of these measures will contribute to strengthening public trust, enhancing the legitimacy of tariff policy, and improving the financial sustainability of water supply and sewerage utilities.

References:

1. Anpilohov, P. I., & Mykhailenko, V. M. (2008). Principles of creating an automated expert system for evaluating tariffs for water supply and wastewater services. *System Research and Information Technologies*, (3), 44–51.
2. Berbel, J., Borrego-Marin, M. M., Exposito, A., Giannoccaro, G., Montilla-Lopez, N. M., & Roseta-Palma, C. (2019). Analysis of irrigation water tariffs and taxes in Europe. *Water Policy*, 21(4), 806–825. <https://doi.org/10.2166/wp.2019.197>

3. Fatenok-Tkachuk, A. O. (2016). Features of cost calculation for centralized water supply and wastewater services at municipal enterprises. *Economy and Society*, (5), 450–455.
4. Fuente, D. (2019). The design and evaluation of water tariffs: A systematic review. *Utilities Policy*, 61, 100975. <https://doi.org/10.1016/j.jup.2019.100975>
5. Meran, G., Siehlow, M., & von Hirschhausen, C. (2021). Water tariffs. In *The Economics of Water* (pp. 123–184). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-48485-9_4
6. Moroz, E. H. (2014). Improving pricing for centralized water supply and wastewater services as a prerequisite for implementing public-private partnerships. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, (160).
7. Mykhailenko, V. M., & Anpilohov, P. I. (2011). Economic and mathematical model of tariff management for water supply and wastewater utility services. *Economics and Management*, (1), 97–102.
8. Perevozniuk, V. V., & Kyrylenko, O. P. (2010). Features of pricing for water supply and wastewater services. *Bulletin of Economics*, (3), 70–79.
9. Pinto, F. S., & Marques, R. C. (2016). Tariff suitability framework for water supply services: Establishing a regulatory tool linking multiple stakeholders' objectives. *Water Resources Management*, 30(6), 2037–2053. <https://doi.org/10.1007/s11269-016-1268-z>
10. Pysmennyi, V. V., & Rudan, V. Ya. (2026). Tariff setting in urban water utilities: Economic realities, technical constraints, and institutional framework: Report based on information requests. *Scientific and Analytical Union*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.20817738>
11. Whittington, D., & Nauges, C. (2020). An assessment of the widespread use of increasing block tariffs in the municipal water supply sector. In D. V. McQueen (Ed.), *Oxford Research Encyclopedia of Global Public Health*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190632366.013.243>

Посилання на статтю:

Письменний В.В. Інституційні аспекти публічності та прозорості тарифоутворення у підприємствах водопровідно-каналізаційного господарства України / В.В. Письменний // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. – 2026. – № 3 (37). – С. 91-99. – Режим доступу: <https://ejop.economics.net.ua/ejopu/2026/No3/91.pdf>. <https://doi.org/10.15276/EJ.03.2026.9>. <https://zenodo.org/records/23238356>.

Reference a Journal Article:

Pysmennyi V.V. Institutional Aspects of Transparency and Public Participation in Tariff Setting for Water Supply and Sewerage Utilities in Ukraine / V.V. Pysmennyi // *Economic journal Odessa polytechnic university*. – 2026. – № 3 (37). – P. 91-99. – Retrieved from: <https://ejop.economics.net.ua/ejopu/2026/No3/91.pdf>. <https://doi.org/10.15276/EJ.03.2026.9>. <https://zenodo.org/records/23238356>.

This is an open access journal and all published articles are licensed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0)